

نقش و تأثیرات تربیتی انقلاب اسلامی از منظر شهید بهشتی

محمدحسین صاعدرازی - استاد کارگروه تربیت

مقدمه

انقلاب اسلامی به‌عنوان یک انقلاب مکتبی و مبتنی بر وظیفه الهی، تأثیرات گسترده‌ای در سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی گذاشته است. از دیدگاه شهید بهشتی، جمهوری اسلامی به‌عنوان یک نظام مکتبی، نظام امت و امامت است که در رأس آن، باید یک مکتب‌شناس واقعی قرار داشته باشد. (حسینی بهشتی، ۱۳۹۰ الف، ج ۳: ۸۷-۸۵) ایشان مهم‌ترین روش اصلاح در جامعه را تعلیم و تربیت می‌داند که با در نظر داشتن حوزه‌های مختلف تربیت، می‌تواند اصلاحات گسترده‌ای را در بخش‌های مختلف فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، نظامی و... در پی داشته باشد. خداجویی و رسیدن به کمال و تعالی، تنها در پرتو تعلیم و تربیت به‌وجود می‌آید. (حسینی بهشتی، ۱۳۸۰: ۵۹) و

انقلاب اسلامی از این طریق به بسیاری از اهداف عالی خود نائل شده است.

بر این اساس، حاکم در جوامعی که تابع مذهب و مسلک خاصی هستند، در درجه اول شأن مری و مرشد دارد و شأن مدیریت او در درجه دوم و حکومتش آهنگ تربیت دارد (حسینی بهشتی، ۱۳۸۶ الف: ۱۹۰-۱۹۱) و در این جامعه رهبران، تمام لیاقت و استعداد خود را در خدمت آن مسلک و مصلحت اکثریت جامعه به‌کار می‌گیرند؛ حتی اگر مطابق میل اکثریت نباشد. (حسینی بهشتی، ۱۳۸۶ الف: ۱۹۰-۱۸۹) با توجه به این جایگاه ویژه تعلیم و تربیت، در اندیشه شهید بهشتی، انقلاب اسلامی نقش و تأثیرات تربیتی گسترده‌ای دارد. البته نظام تعلیم و تربیت اسلامی مشتمل بر اهداف، اصول، عوامل و موانعی است که از دیدگاه شهید بهشتی، انقلاب اسلامی بر این عناصر

از نظام تعلیم و تربیت اسلامی به شرح ذیل تأثیر گذاشته است:

۱. نقش و تأثیرات در اهداف تربیتی

۱.۱. احیای سبک زندگی اسلامی به‌عنوان یکی از اهداف تربیت اسلامی

احیای سبک زندگی اسلامی یکی از اهداف تربیت اسلامی است و شهید بهشتی تحقق و اشاعه این امر را یکی از تأثیرات تربیتی انقلاب اسلامی می‌داند. سبک زندگی اسلامی، خروجی تغییر و تحول انسان، تحت تفکر اسلامی است که در این نوع از سبک زندگی، به ایمان و خردمندی، توجه به تفکر و کسب علم، مجاهده و اهل عمل بودن، انصاف، نظم و متخلق به اخلاق الهی بودن انسان در زندگی خویش تأکید شده است. (خامنه‌ای، ۱۳۹۹/۰۶/۱۱) شهید بهشتی، اسلام را دین جامعه‌گرا می‌داند و اصالت جامعه

را در گرو اصالت فرد و خودسازی معرفی می‌کند. لذا حرکت اسلامی انقلاب اسلامی ایران را در جهت احیای سبک زندگی اسلامی بر می‌شمارد که هرگونه آزادی مطلق و آنارشستی و هرج و مرج را نفی می‌کند و به‌عنوان یک راه‌برد مهم برای تقویت امت اسلامی تلقی می‌شود. با این راه‌برد مهم، آزادی‌ها در گرو قوانین نظام اسلامی قرار می‌گیرد و چنانچه مفسده‌ای برای فرد و جامعه در بر داشته باشد، طرد خواهد شد. (حسینی بهشتی، ۱۳۸۱: ۷۸-۸۰)

۱،۲. حاکمیت ارزش‌های متعالی و مبارزه با ضد ارزش‌ها به‌مثابه یکی از اهداف تربیت اسلامی

حاکمیت ارزش‌های متعالی و مبارزه با ضد ارزش‌ها از دیگر اهداف تربیت اسلامی است و شهید بهشتی تحقق و اشاعه این امر را نیز یکی از تأثیرات تربیتی انقلاب اسلامی می‌داند. انقلاب اسلامی برای حاکمیت ارزش‌های متعالی و مبارزه با ضد ارزش‌هایی که سال‌ها و قرن‌ها بر زندگی مردم، اخلاق و روابط آن‌ها، زندگی خصوصی و خانوادگی، اجتماعی، اداری، سیاسی، حاکم بوده است، شکل گرفت. (حسینی بهشتی، ۱۳۷۸: ۱۱۱-۱۱۲) در این نگاه، انقلاب اسلامی وسیله‌ای برای رسیدن به ارزش‌های مهم انسانی و اسلامی است و برای آن است که ارزش‌های اصیل متعالی و الهی و نور را به جای ظلمات حاکم گرداند. در این انقلاب، جز تأکید و پافشاری روی معیارهای اسلامی و مکتبی هیچ انگیزه‌ای وجود ندارد. (همان)

۱،۳. شکل‌گیری جامعه اسلامی بر اساس قرآن و سنت به‌عنوان یکی از اهداف تربیت اسلامی

شکل‌گیری جامعه اسلامی بر اساس قرآن و سنت، مورد دیگری از اهداف تربیت اسلامی است و شهید بهشتی تحقق و اشاعه این امر را نیز یکی از تأثیرات تربیتی انقلاب

اسلامی می‌داند. شهید بهشتی معتقد است یکی از تأثیرات انقلاب اسلامی، شکل‌گیری جامعه اسلامی مبتنی بر قرآن و سنت است، به‌طوری که تعالیم وحیانی در جامعه توسعه یابد و به عمل درآید. (حسینی بهشتی، ۱۳۸۵: ۵۴)

از دیدگاه ایشان انقلاب اسلامی ایران نمونه‌ای از حرکت صدر اسلام به‌سوی ایده‌آل‌ها است. (همان: ۶۰) مردم مسلمان ایران بعد از انقلاب، از میان مدل‌های مختلف حکومت‌داری و سیاست جامعه، تنها مرجع را مدل حکومت‌داری پیامبر اسلام (ص) و امام علی (ع) قرار دادند. (همان: ۵۵-۵۴)

۱،۴. «صدر انقلاب» به‌عنوان یکی از اهداف تربیتی

یکی از اهداف تربیتی، «صدر الگوهای مناسب برای جوامع مختلف» است. در این راستا شهید بهشتی صدر انقلاب را یکی از تأثیرات انقلاب اسلامی می‌داند: «صدر انقلاب اسلامی از منظر اندیشمندان انقلاب اسلامی، به معنای صدر فرهنگ انسان‌ساز اسلام (خامنه‌ای: ۱۹/۰۴/۱۳۶۸) و ارزش‌های انقلابی به منظور بیداری ملت‌ها برای رهایی از سلطه مستکبران به‌واسطه افشای ظلم آنها است، (امام خمینی، ج ۱۳: ۲۸۱) که این مسئله تکلیف الهی است. (خامنه‌ای، ۱۹/۰۴/۱۳۶۸) بنیان ایده «صدر انقلاب»، بر این مطلب استوار است که اساساً انقلاب اسلامی ایران از سنخ انقلاب‌های ناسیونالیستی و ملی نبوده است. انقلاب‌های ملی از نوعی تفکر ناسیونالیستی مایه می‌گیرند، درحالی‌که انقلاب اسلامی از تفکر جهانی نشأت می‌گیرد. (حسینی بهشتی، ۱۳۹۰ ب: ۶۷-۶۶) انقلاب، در صورتی که به محل خود محدود شود و خصلت‌ها و ویژگی‌های جهانی نداشته باشد، حتی در همان محل خود نیز شکست خواهد خورد. (حسینی بهشتی، ۱۳۸۰: ۷۲) انقلاب متعالی، انقلابی است که خود را محدود به حصار

تنگ ملی‌گرایی نداند و به مردم زمین از کران تا کران بیانیدشد. (حسینی بهشتی، ۱۳۹۰ ب: ۶۷) بنابراین، یکی از مراحل اساسی در نهضت‌های ایدئولوژیک، گسترش ایدئولوژی به جوامع دیگر است. تلاش برای پیوستن جوامع دیگر به جامعه مرکز و تحقق بخشیدن آن در جوامع دیگر، از وظایف اساسی پیروان ایدئولوژی جهانی است. البته نباید برای جوامع مختلف، قاعده یکسانی وضع نمود؛ بلکه باید متناسب با شرایط زمانی و مکانی به نهضت‌های داخلی سایر کشورها کمک رساند. (حسینی بهشتی، ۱۳۸۶ ب: ۹۲-۹۱)

۲. نقش و تأثیرات در اصول تربیتی

۲،۱. تأثیر در استقلال و

گسترش اصل تربیتی «آزادی»

منظور از اصول تربیت، بایدهای کلی در تربیت است که راهنمای اعمال تربیتی می‌باشد. یکی از این اصول تربیتی، آزادی بوده که انقلاب اسلامی به توسعه آن اهتمام ورزیده است. آزادی از مقولات مهم و مؤکد در قرآن کریم و روایات ائمه معصومین به شمار می‌رود (خامنه‌ای: ۱۲/۰۶/۱۳۷۷) که زاینده تفکر و معارف والای پیغمبران است. (خامنه‌ای: ۱۰/۰۳/۱۳۸۴) با نگاهی به تاریخ

(حسینی بهشتی، ۱۳۸۶ الف: ۳۶۳-۳۶۲) در این راستا شهید بهشتی توصیه می‌کند پس از اسلامی شدن نظام، نهاد روحانیت می‌بایست در راستای ایجاد جامعه اسلامی، افزون بر رسالت‌های قبلی در عرصه‌های جهاد سازندگی، مسائل امنیتی، نمایندگی مجلس، شورای اسلامی شهر و روستا، قضاوت و آموزش دانشجویان، مسئولیت بپذیرد و خود را برای کارهای مهمی همچون انقلاب فرهنگی در عرصه‌های مختلف همچون رسانه آماده کند. (حسینی بهشتی، ۱۳۸۳: ۳۰۷-۳۰۵)

۴. نقش و تأثیرات در موانع تربیت

۴.۱. مقابله با موانع تربیتی «تفرقه و اختلاف»

شهید بهشتی تفرقه و اختلاف را یک مانع تربیتی می‌داند و معتقد است انقلاب اسلامی با این مانع تربیتی مقابله کرده و در جهت رفع آن تأثیر گذاشته است. در انقلاب اسلامی، اتحاد به معنای یکپارچگی (خامنه‌ای: ۱۳۸۶/۱/۱) و هماهنگی و هم‌دل بودن ملت (خامنه‌ای: ۱۳۸۹/۰۱/۱۶) و عدم تفرقه، نزاع، کشمکش و درگیری در عین اختلاف سلیقه است. (خامنه‌ای: ۱۳۷۹/۰۱/۲۶) و وفای اجتماعی-سیاسی، نه تنها به معنای انحلال گروه‌ها نمی‌باشد؛ بلکه به معنای خوش‌بین بودن، تحمل کردن دیگران، جلوگیری از تشنج و بداخلاقی، درگیری و متهم کردن است. (خامنه‌ای: ۱۳۸۱/۰۳/۰۷) در این نگاه وحدت مسلمین نیز بر اساس مبانی اسلام و اعتصام به حبل‌الله، همکاری فرقی اسلامی با یکدیگر و عدم تعارض آنهاست (خامنه‌ای: ۱۳۷۳/۰۶/۰۴) و اتحاد مسلمین به معنای انصراف از عقاید خاص و یکی شدن عقاید و مذاهب اسلامی نیست؛ بلکه منظور از بین بردن اختلافات است. (خامنه‌ای: ۱۳۸۵/۰۵/۳۰) بدین معنا که امت اسلامی در مسائل مربوط به جهان اسلام، باید دارای حرکتی همسو بوده و به

به دست سرمایه‌داری داخلی یا خارجی است. (حسینی بهشتی، ۱۳۹۰ ب: ۶۵) ایشان معتقد است قدرت اراده و آزادی و انتخابگری انسان به حدی است که علاوه بر جبر طبیعت توانسته است در برابر جبرهای اجتماعی، تاریخی و اقتصادی و سنت‌ها و مکانیسم‌های آن به‌طور آزادانه رفتار کند. انسان با شناخت قوانین و عوامل اجتماعی توانسته است به‌طور آگاهانه و آزاد، نوع‌آفرینی کند و به حادثه‌های پیروزی آفرینی نائل شود. انقلاب ایران نیز به‌عنوان یک حماسه تازه و پیروز، نشان از شعور و آگاهی و آزادی‌منشی ملت ایران و رهایی از چنگال و جبر ایسم‌های تاریخی و اقتصادی و اجتماعی بوده است. (حسینی بهشتی، ۱۳۹۶، ج ۳: ۱۸۳-۱۸۲)

۳. نقش و تأثیرات در عوامل تربیت

۳.۱. انقلاب فرهنگی در رسانه‌ها

به‌عنوان یکی از عوامل و ابزارهای تربیتی شهید بهشتی، تأثیر در رسانه‌ها که یکی از عوامل و ابزارهای تربیتی هستند را از دستاوردهای انقلاب اسلامی بر می‌شمارد و معتقد است در پرتو تأثیر تربیتی انقلاب اسلامی، انقلاب فرهنگی در رادیو و تلویزیون، رسانه‌های مکتوب، هنر، فیلم، سینما، ورزشگاه و تفریحات، به‌وجود آمد.

اسلام، بارقه‌های آزادی و آزادی‌خواهی، به‌عنوان یک ارزش والای انسانی، در قیام عاشورا متجلی است (خامنه‌ای: ۱۳۷۹/۰۱/۲۶). در اندیشه انقلاب اسلامی؛ اسلام، متضمن آزادی و مردم‌سالاری است (خامنه‌ای: ۱۳۸۰/۱۲/۰۸؛ ۱۳۸۵/۱۰/۲۵؛ همو، مکتوبات: ۱۳۸۱/۱۱/۱۸) و در پرتو اسلام است که آزادی انسان در محیط اجتماعی، از فشارهای سیاسی و اقتصادی و تعصبات جاهلانه پدیدار می‌گردد. (خامنه‌ای، ۱۳۸۰/۰۳/۱۲) و بدین جهت، اسلام، هرگونه استبداد و دیکتاتوری فردی و اجتماعی را نفی می‌کند و فقدان آزادی را، فاجعه‌ای برای جوامع بشری قلمداد می‌کند. (خامنه‌ای: ۱۳۷۹/۱۲/۰۹)

در اندیشه شهید بهشتی نیز دین اسلام، دین آزادی است و در پرتوی جامعه‌ی اسلامی و مذهب و تعلیم و تربیت صحیح است که به انسان‌ها، شخصیت و آزادی خودآگاهانه داده خواهد شد. (حسینی بهشتی، ۱۳۸۶ ج: ۱۶۲-۱۶۰) در این راستا اهتمام انقلاب اسلامی به استقلال و آزادی‌های فردی و اجتماعی انسان تا آخرین سرحد ممکن و جلوگیری از اسارت انسان در چنگال استبداد داخلی و فردی و گروهی و طبقه‌ای یا استعمار خارجی و همچنین به‌دنبال آزادی و استقلال انسان و جلوگیری از استثمار انسان

کتاب‌نامه

حسینی بهشتی، سیدمحمد، (۱۳۷۸)، ارزش‌ها از نگاه شهید بهشتی، تهران: انتشارات روزنامه جمهوری اسلامی.

حسینی بهشتی، سیدمحمد، (۱۳۸۰)، نقش آزادی در تربیت کودکان، تهران: بقیعه.

حسینی بهشتی، سیدمحمد، (۱۳۸۳)، ولایت، رهبری، روحانیت، تهران: بقیعه.

حسینی بهشتی، سید محمد، (۱۳۸۶ الف)، ولایت، امامت، روحانیت، تهران: بقیعه.

حسینی بهشتی، سید محمد، (۱۳۸۶ ب)، سه‌گونه اسلام، تهران: بقیعه.

حسینی بهشتی، سید محمد، (۱۳۸۶ ج)، نقش آزادی در تربیت کودکان، تهران: بنیاد نشر آثار و اندیشه‌های شهید آیت‌الله دکتر بهشتی.

حسینی بهشتی، سید محمد، (۱۳۸۶ د)، اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان در اروپا، تهران: بقیعه.

حسینی بهشتی، سید محمد، (۱۳۸۶)، اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان در اروپا، تهران: بقیعه.

حسینی بهشتی، سیدمحمد، (۱۳۸۶)، سه‌گونه اسلام به همراه مراحل اساسی یک نهضت، تهران: بقیعه.

حسینی بهشتی، سید محمد، (۱۳۹۰ الف)، جاودانه تاریخ، تهران: روزنامه جمهوری اسلامی.

حسینی بهشتی، سیدمحمد، (۱۳۹۰ ب)، مبانی نظری قانون اساسی، تهران: بنیاد نشر آثار و اندیشه‌های شهید آیت‌الله دکتر بهشتی. حسینی بهشتی، سید محمد (۱۳۹۶)، سخنرانی‌ها و مصاحبه‌های آیت‌الله شهید دکتر سید محمد حسینی بهشتی، تدوین محمدرضا سرابندی، چاپ دوم، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

حسینی خامنه‌ای، سید علی، بیانات، حدیث ولایت، تهران: موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی.

حسینی خامنه‌ای، سید علی، مکتوبات، حدیث ولایت، تهران: موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی.

خمینی، سید روح‌الله، (۱۳۷۹)، صحیفه امام، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.

مطهری، مرتضی، (۱۳۷۷)، مجموعه آثار، تهران: صدرا.

جمع‌بندی

از دیدگاه شهید بهشتی، تعلیم و تربیت جایگاه ویژه‌ای دارد و انقلاب اسلامی به‌عنوان یک انقلاب تربیتی تأثیرات گسترده‌ای در این عرصه داشته است. البته نظام تعلیم و تربیت اسلامی، مشتمل بر اهداف، اصول، عوامل و موانعی است که از دیدگاه شهید بهشتی، انقلاب اسلامی بر همه این عناصر تأثیر گذاشته است؛ چنانکه در عرصه اهداف بر تحقق چهار هدف تربیتی موثر بوده است: ۱. احیای سبک زندگی اسلامی، ۲. حاکمیت ارزش‌های متعالی و مبارزه با ضد ارزش‌ها، ۳. شکل‌گیری جامعه اسلامی بر اساس قرآن و سنت و ۴. صدور انقلاب. در عرصه اصول تربیت نیز، توسعه آزادی و استقلال را یکی از تأثیرات انقلاب اسلامی می‌داند. همچنین در خصوص تأثیر بر عوامل تربیتی، انقلاب فرهنگی در رسانه‌ها که یکی از عوامل و ابزارهای تربیتی هستند را از تأثیرات انقلاب اسلامی می‌داند و در نهایت مقابله با موانع تربیتی همچون «تفرقه و اختلاف» و «ابتدال فرهنگی» را از جمله این تأثیرات بر می‌شمارد.

یکدیگر کمک کنند (امام خمینی، ج: ۸؛ ۳۵۸) و سرمایه‌های خویش را علیه یکدیگر به کار نبرند. (خامنه‌ای: ۱۳۷۴/۵/۲۴) لذا از جمله مهم‌ترین الهامات انقلاب اسلامی از مرام و مکتب اهل‌بیت (ع) که از همان ابتدای مبارزه مورد توجه قرار گرفت، تلاش جهت وحدت جامعه اسلامی و اجتناب از هر گونه اختلاف و افتراق؛ در راستای حفظ و ارتقای عزت و اقتدار دنیای اسلام است. (حسینی بهشتی، ۱۳۸۶: ۵؛ ۱۶۱) انقلاب اسلامی اتحاد و هویت‌یابی شیعیان را در راستای وحدت اسلامی دنبال می‌کند و به دنبال تحقق همبستگی امت اسلامی در جهاد با دشمنان اسلام و قرآن است و از هر گونه اختلاف برای دستیابی به عزت و اقتدار دنیای اسلام به شدت اجتناب می‌کند. (همان)

۴،۲. توقف ابتدال فرهنگی به‌عنوان مانع تربیتی

از دیگر موانع تربیتی، ابتدال فرهنگی است و شهید بهشتی معتقد است انقلاب اسلامی، این مانع تربیتی را تا حد زیادی متوقف کرده است. در حقیقت چون ماهیت انقلاب اسلامی، ماهیتی فرهنگی است، با تربیت صحیح در این عرصه، سیل رو به افزایش ابتدال فرهنگی را متوقف کرد و در صدد تلاش برای زدودن زنگارهای فرهنگی برآمد. (حسینی بهشتی، ۱۳۸۶ الف: ۳۶۲-۳۶۳) این موفقیت بزرگ باعث گردید تا جهت‌گیری فرهنگی کشور و نهادها و سازمان‌های فرهنگی از هم‌سویی با فرهنگ غربی و طفیلی‌گری فرهنگ مهاجم به جهت‌گیری ضد آن و استقلال فرهنگی چرخش پیدا کرده و نهضت اسلامی به‌عنوان از بین برنده خودباختگی در برابر غرب و تکیه بر یک مکتب و فکر مستقل توانست موفقیت بسیار بزرگی کسب کند. (مطهری، ۱۳۷۷، ج: ۲۴؛ ۱۵۳-۱۵۴)